

Ved
afsløringen af mindesmærket
for
A. D. Jørgensen.

Den 31. Avgust 1901.

Festtale af Hans Olrik og Sange af Niels Møller.

Højtærede forsamling!

A. D. Jørgensen har et sted i sit ypperste værk, „Den nordiske kirkes grundlæggelse“, dvælet ved den runeindskrift, som så fyndig ender således :

nu skal stenen
stande på bjerget.

Med sin dybe forståelse af de svundne tiders åndsliv har han været grebet af den stolte fortrøstning til eftertiden, som taler ud af den gamle runeskrift og som ikke er bleven gjort til skamme: den dag idag taler stenen sit kraftige sprog til os.

Den samme uforgængelighed ønsker vi det mindesmærke, vi her er samlede om. Lad det, slægt efter slægt og sekel efter sekel, kundgøre A. D. Jørgensens navn! Lad det vidne om vor taknemmelighed til den store historiker og fædrelandsven, og lad det mane de

kommende slægter til at værdsætte hans minde således som det fortjener!

Denne sten er rejst ved Provinsarkivet i København, og det er meningen, at den senere skal flyttes hen foran den rigsarkivbygning, som en gang må bygges, forhåbentlig i en ikke fjern fremtid.

Dermed er der på en vis måde først mindet om om A. D. Jørgensen som rigsarkivar.

Den mand, der stilles i spidsen for vort samlede arkivvæsen, har i sandhed en betydningsfuld gerning; men den tiltrækker sig kun i ringe grad de manges opmærksomhed, og end mindre kan den gøre regning på alles forståelse. A. D. Jørgensen vil dog mindes netop som rigsarkivar. Han var den første, som bar dette navn, og det blev udtryk for det mægtige organisationsarbejde, han udførte. Han skal altid huskes som den, der gjorde arkivernes skatte lettere tilgængelige, og end mere skal han huskes som den, der fik rejst de tre provinsarkiver og derved reddede et uberegnelig stort tal af aktstykker til Danmarks historie fra glemsel og fra undergang. Allerede den samtidige historiegranskning har stået i dyb gæld til A. D. Jørgensen for hvad han her har udrettet; men eftertidens forskning vil komme til at stå i endnu langt dybere gæld til ham.

End mere skal dette mindesmærke dog tale til samtid og eftertid om historiegranskeren og historieskriveren A. D. Jørgensen.

Det skal vidne om denne sjældne ånd, som var i stand til at spænde over alle områder af vor historie, fra oldtid til nutid, fra middelalderens blodige kampe

til det 19de århundredes politiske brydninger, fra de gamle folkeviser til vor tids mangeartede digtning, fra samfundets upersonlige udvikling til det enkelte menneskelivs sjælelige dybder.

Han havde det skarpe blik, som kan se, hvor kun de færreste kan se, og som er for sikkert til at bryde sig videre om de andres måde at se på. Skønt han helt var autodidakt, kom han derfor til at stå i første række blandt den kritiske, metodiske granskings mænd. Han gik til sine studier med det radikale grundspørgsmål: Hvad véd vi egentlig, og hvorfra véd vi det? Hvor er den virkelige kilde, og af hvad art er den? Han grov ned til grunden i vor historiske viden, så klart og enkelt på kildernes værd og bortskar med fast hånd hvad der ikke var ægte kilde, selv om han derved skulde støde hårdt imod nedarvet overlevering og gængs opfattelse.

Men denne nøgterne kritik gik hånd i hånd med en rig fantasi, en fantasi så frodig som en digters. Historiens begivenheder blev for ham til levende billeder, alt foregik for hans øjne, han levede med sine historiske personligheder.

Sammensmeltningen af to så forskellige faktorer gav hans granskning præget af det ualmindelige, frembragte de originale, ofte overraskende synsmåder, den næsten trodsig selvstændige dom, der tidt tager læseren fangen, stundom også ægger til modsigelse, men i alt fald bestandig er helstøbt og mandig. Om viden-skaben i nogle tilfælde næppe vil underskrive A. D. Jørgensens resultater, — det gør ingenting. De har dog deres betydning som udslag af en stor personlig-

heds tankeliv, og de kan altid sætte en strøm af ideer og overvejelser og følelser i bevægelse.

Thi under A. D. Jørgensens granskning ligger der en fylde af følelse, som giver den farve og glød. Læser man hans skrifter og afhandlinger, slår det én, hvor ofte hans ord kommer fra hjertet og går til hjertet. — Havde han ikke haft det dybe følelsesvæld, så havde han måske været sikrere på altid at få sine resultater godkendt, han havde — om man vil — været korrektere; men han vilde ikke have kunnet rive med sig som nu, han vilde ikke have været den skarptskårne forfatterpersonlighed, kort sagt, han vilde ikke have været den A. D. Jørgensen, som vi kender og som vi beundrer.

Hvor fremragende og vidtskuende A. D. Jørgensen end er som historiegransker, vilde dog kun forholdsvis få over hele landet ret have kendt ham, hvis han ikke tillige havde været den store historiskriver. Han pranger ikke med glimrende blomster, og fra hans have står der ikke nogen bedøvende duft. Men han skriver så jævnt og så dansk. Det er den danske naturs stilfærdige skønhed, som genspejler sig i hans stil. Den forstås af alle, og den gør indtryk på hver den, der ikke er blottet for åndelige interesser. Ingen dansk historiker har som han fået hele folket i tale, og han er derved bleven en opdrager for alle, — så sandt historien, fortalt på rette måde, er i stand til at opdrage en hel nation.

Men hvad er den samlende grundtanke i al A. D. Jørgensens virken? Det er hans stærke, handlekraftige fædrelandskærlighed. Der var glød

i den, og dog var den altid kritisk ædruelig. Derfor var han vor fører, og derfor er han vor læremester. Mest af alt er dette mindesmærke rejst for fædrelandsvennen. Derfor står der ikke på stenen: „Rigsarkivar A. D. Jørgensen“, heller ikke „Historikeren A. D. Jørgensen“, men der står „Sønderjyden A. D. Jørgensen.“ Thi det var hans sønderjydske fødsel, som gav hans fædrelandskærlighed dens farve og dens styrke. Den store nationale ulykke afskar hans hjemstavn fra Danmark, men den mægtede ikke at afskære danske fra danske, og ham gjorde den end mere dansk. Han, der i forvejen havde den høje stræben, men endnu ikke den klart udformede stræben, han fik ildsåben til sin manddoms gerning, da Sønderjylland kom under fremmedherredømme. Det var denne uendelige smerte, som gjorde fædrelandet til ét og alt for ham, og det var den, der gjorde ham til historiker; vi har vidst det alt længe, og vi har nu fået hans egne ord derfor. Da var det også, han nemmede den stolte tanke om, hvad der kræves af den, der vil være historieskriver for sit folk, den tanke, som han anvendte på Sakse, men som passer så mærkelig på ham selv. Hans egne ord om den, der har været grebet af folkesjælens dødsangst og derfor kan tolke folkets historie med myndighed, står derfor nu på hans mindesten.

Men han var for stærk en natur til blot at svale sin sorg i det fjerne svundne og af fortiden hente en tåget trøst og et drømmende håb. Der måtte tænkes på fremtiden, og der måtte handles i øjeblikket. Åndeligt og nationalt måtte båndene fæstnes og styrkes. Så

blev han da med sin rige personlighed den, der vel bandt os stærkest til vore landsmænd syd for Kongeå. Så virkede han ved sine klare skrifter og ved sin fængslende tale for Sønderjyderne og dermed for alle danske. Der er her udrettet en gerning, som har været i det stille, men som er et hovedled i det ædleste nationale værk, vi har set udført.

(Lad dækket falde!)

A. D. Jørgensens træk skal allermest være et minde om, hvad han udrettede for folkets sag, en kraftig maning til os og vore efterkommere om ikke at glemme den helligdom, som var kernen i hans livsværk.

På udvalgets og bidragydernes vegne overdrager jeg da dette mindesmærke til Rigsarkivet.

Rigsarkivets skatte er nationale minder. Lad da også denne bautasten være et nationalt minde! Lad den tale kraftig til os om den mand, der i nedgangstider løftede sit hoved og bidrog til at højne vort folk, styrke dets selvfølelse og livsmod og forme dets mål!

Ære være A. D. Jørgensens minde!

I.

Mel.: Ur svenska hjärtens djup.

Den ringe sjæl får lang tids frist,
til ælde knuger den tilsidst
og smulrer den som sand;
men ham har døden årle slugt,
hvis hu sig svang i falke-flugt,
før tanken bar sin fulde frugt,
mens hjærtet stod i brand.

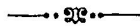
En ædel falk, som rasted ej,
før let ad luftens høje vej
han fór, så vinden sang;
bag øjets hvasse dybe ro
mod dyst hans hjærte frejdig lo,
og kæk fra sky med krummet klo
han på sit bytte sprang.

Men tit på spændte vinger lå
han tyst og gennem luften så'
hen over jordens krans,
hvor store syners stille tog
forbi hans øje mægtig drog
i måne-disens dæmrings-kog,
i solens klare glans.

Han higed ud mod bjærge-land
mod himlens hvide stjärne-brand,
men hastig hjem han fór,

hvor bøgen suser mildt i lund,
 hvor banken stiger grøn og rund,
 hvor blæsten leger over sund
 og mosgrå minder bor.

Men mest ham jog hans vinge-slag
 omkring det gamle hus, hvis tag
 hans rede bar tilforn;
 det brændte i hans hjærte-vrå,
 det bed så salt, det syn, han så':
 hvor brune sten i gruset lå,
 der stod den stride torn.

II.

Mel.: Længe var Nordens.

Hil ham, der ej, da
 sandfog fra sønder
 lagde sit dødslin
 over vor vang,
 kun paa sin tankes
 strengeleg kendte
 vanhåbets brystne
 modløse klang.

Heller han følte
 hænderne hærdes,
 nemmed i nøden
 høfmlandets råb;

kærligheds lue
svulmed i hjertet,
ildned hans arbejde,
heded hans håb.

Livet har magt,
når livet har vilje,
frejdighed for sig og
varsomhed bag;
tyst skal vi virke,
skulder mod skulder,
uden at trættes
nat eller dag.

Sindig den sejge
marehalm møder
yderst det golde
dødblege sand,
da kan det myge
frodige grønsvær
klæde i fred vort
ældgamle land.
